

УДК 159.9:004.738.5

Назар Максим Миколайович, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

e-mail: apartment@bigmir.net

<http://orcid.org/0000-0002-9104-2585>

РОЗВИТОК СУБ'ЄКТНОСТІ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО ГРУПОВОГО НАВЧАННЯ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

Анотація

Застосування дистанційного групового навчання у форматі інтернет-тренінгів у віртуальному освітньому середовищі має психологічний потенціал до розвитку суб'єктності учнів. Мета статті – розкриття ефективності тренінгів у мережі Інтернет як сучасного методу навчання, що здійснюється дистанційно, для розвитку суб'єктності. Суб'єктність по результатам проведеного аналізу визначається через можливість бути суб'єктом – ініціатором, творцем і режисером діяльності. Групова навчально-психологічна робота, що здійснюється у мережевому просторі, є активним соціально-психологічним навчанням в умовах групи із задіяванням тих або інших форм інтернет-спілкування. Однією з провідних і найбільш розповсюджених технологій групової навчально-психологічної роботи є інтернет-тренінги. Виявлені чинники продуктивного дистанційного групового навчання та психологічної групової роботи, що засновані на інтеграції з сучасними інформаційними технологіями та націлені на досягнення мети навчальної системи – розвиток комунікативної компетентності та суб'єктності. Проаналізовані результати, отримані під час проведення дистанційних навчальних курсів (інтернет-тренінгів) з розвитку комунікативної компетентності та суб'єктності, а також вплив застосування мультимедійних та інфокомунікативних технологій і технологій роботи у соціальних мережах. Виділені перспективи майбутніх

досліджень формування та розвитку суб'єктності інструментами дистанційного групового навчання у форматі навчально-психологічних інтернет-тренінгів.

Ключові слова: суб'єктність, комунікативна компетентність, дистанційне групове навчання.

Nazar Maxim Mykolayovich, Ph.D. in Psychology, Senior Researcher in Department of Modern Information Technologies of Education of Institute Psychology G.S. Kostyuk NAPS of Ukraine

SUBJECTNESS DEVELOPMENT WITH INSTRUMENTS OF DISTANCE GROUP EDUCATION IN VIRTUAL SPACE

Summary

Application of distance education in the format of internet trainings in a virtual educational environment has psychological potential of students subjectness development. Article's purpose is revealing of trainings' efficiency in Internet as a modern method of education, carried out remotely, for subjectness development. According to the results of conducted analysis, subjectness is determined through possibility to be a subject i.e. initiator, creator and producer of activity. Group educational-psychological work carried out in network space is active social-psychological education in the conditions of group with involving of some forms of internet communication. One of leading and most widespread technologies of group educational-psychological works are internet trainings. There are discovered factors of productive distance group education and psychological group work, based on integration with modern information technologies and aimed at development of communicative competence and subjectness as a goal achievement of educational system. Results, got during the leadthrough of distance educational courses (internet trainings) of communicative competence and subjectness development, and also influence of application of multimedia and informative-communicative technologies and technologies of work

in social networks, have been analyzed. There are selected prospects of future researches of forming and development with distance group education instruments in a format of educational-psychological internet trainings.

Keywords: *subjectness, communicative competence, distance education.*

Дослідження психолого-педагогічних потенціалів дистанційних навчальних курсів у форматі інтернет-тренінгів, націлених на розвиток тих або інших цінних для особистості компетенцій, набувають все більшої актуальності з кожним роком. Значення розвитку комунікативної компетентності як одного з інструментів формування суб'єктності індивідуума в умовах інформаційного суспільства з його очевидними трендами до масових змін у сферах спілкування, навчання, саморозвитку та, загалом, здійснення різноманітних діяльностей індивідуумів, є беззаперечним. Перспективи застосування інфокомунікативних і мультимедійних технологій для розвитку комунікативної компетентності та формування суб'єктності є однаково значними як для сфери психології, так і педагогіки, причому спрямованість інтернет-тренінгів може мати як навчальний, так і психологічний, і, що відбувається зазвичай, змішаний (навчально-психологічний) характер. Групова дистанційна робота у сфері навчання та психологічної роботи має переваги перед індивідуальним онлайн-консультуванням і коучингом, оскільки, з одного боку, залучає масиви учнів замість роботи лише з одним клієнтом, з іншого – створює групові психологічні ефекти, посилює навчальний і психологічний вплив включенням учасників у групову динаміку, сприяє інтелектуальному розвитку.

Все більш нагальним стає питанням висвітлення та аналізу психологічного зв'язку між формуванням суб'єктності та розвитком комунікативної компетентності із застосуванням сучасних технологій дистанційного навчання, а саме інтернет-тренінгів. Особливий наголос необхідно зробити на ролі інфокомунікативних і мультимедійних технологій

у забезпеченні продуктивності такого навчання, досвіді ведучого у здійсненні тренінгів, значенні ретельно продуманої організації навчального процесу, інтелектуального розвитку та психологічної роботи у віртуальному освітньому середовищі, тощо.

Мета дослідження – з'ясування можливостей формувати суб'єктність у віртуальному освітньому середовищі, використовуючи інтернет-тренінги з розвитку комунікативної компетентності.

Предмет дослідження – потенціали формування суб'єктності та комунікативної компетентності засобами дистанційного групового навчання у форматі інтернет-тренінгів.

Завдання роботи: виявити психологічне значення феномену суб'єктності; охарактеризувати психологічний зв'язок суб'єктності та комунікативної компетентності; визначити можливості спільного розвитку суб'єктності та комунікативної компетентності засобами групового дистанційного навчання; показати перспективи подальших досліджень розвитку суб'єктності у віртуальному освітньому середовищі мережі Інтернет.

Психологічний феномен суб'єктності безпосередньо пов'язаний з феноменом суб'єкта діяльності, тому суб'єктність слід визначити як здатність і міру буття суб'єктом діяльності, якому притаманні цілеспрямованість, активність та ініціативність, що мають спрямованість на створення змін у зовнішній (об'єктивній) та/або внутрішній (суб'єктивній) дійсності.

Таким чином, суб'єктність розкривається як властивість індивіда освоювати та застосовувати свої можливості, інтенції та властивості у діяльності – як практичній, так і теоретичній. Суб'єктність індивіда включена у систему складних взаємодій, в яких індивід піддається впливу з боку світу (оточуючого середовища, інших індивідів) і сам впливає на світ. Збільшення міри впливу на зовнішню та внутрішню (інтерсуб'єктну) дійсність, при

якому здійснюються та розкриваються індивідуальні потенціали, наміри та особливості, характеризує зростання суб'єктності.

Однією з ключових сфер, в яких здійснюється та репрезентується суб'єктність, є комунікативна сфера та спілкування як діяльність. Комунікативна компетентність як здатність до ефективного спілкування, що включає в себе такі компоненти, як визначення мети спілкування, врахування наміру учасників спілкування, оцінка особливостей ситуації спілкування, звернення уваги на способи та стратегії комунікації кожним співбесідником, для сприяння досягнення мети спілкування, вибір результативних і екологічних конкретній ситуації та співбесідникам власних стратегій комунікації, готовність змінювати свою поведінку в процесі спілкування та отримання задоволення від спілкування, має кореляції не лише з суб'єктною активністю (що визначається як ступінь виявлення суб'єктності у діяльності), але і власне з самою суб'єктністю, оскільки освоєння та застосування власних можливостей, інтенцій та властивостей здатне забезпечити зростання ефективності в спілкуванні, цілеспрямованості, активності, ініціативності, емпатії, рефлексивності тощо, тобто – збільшити міру комунікативної компетентності, в цілому – підвищити ефективність діяльності індивіда [6;9;10].

Очікувано, що ефективним інструментарієм дослідження психологічних механізмів становлення суб'єктності у процесі групової дистанційної роботи може бути формувальний експеримент – дистанційний навчально-психологічний курс (інтернет-тренінг) з розвитку комунікативної компетентності та успішного спілкування, що забезпечує розвиток суб'єктності та суб'єктної активності, і здійснюється в умовах віртуального освітнього простору. Дистанційний навчальний курс може складатися з певної кількості етапів, завдання яких послідовно виконуються учасниками, та включає теоретичні блоки з інформацією за темою, діагностичні та контрольні тести, опитувальник, відеозавдання, вправи на самоаналіз, вправи на моделювання ситуацій, релаксаційні вправи тощо. Як наслідок

опрацювання завдань і здійснення продуктивних стратегій діяльності, що забезпечують компетентність у спілкування, розвиток суб'єктності та суб'єктної активності, вдосконалюється система відповідних вмінь і навичок, причому зміни можуть бути уточнені та вимірені діагностичними методиками [9].

Навчально-психологічна робота, що здійснюється в умовах групи у мережі Інтернет, займає для віртуального освітнього простору одну з ключових позицій – як з врахуванням чинника ефективності навчання та психологічної роботи, що здійснюються саме у віртуальному просторі, побудованому на принципах суб'єктності, активності та ініціативності своїх учасників (як тих, хто вчиться, так і тих, хто навчає), так і з врахуванням чинника формування цього простору завдяки груповому навчанню та інтелектуальному розвитку, залученню нових індивідуумів у навчальний процес, обміну знань і досвідом, формування соціальних контактів, командоутворення. Така групова робота не тільки вимагає суб'єктності та суб'єктної активності від учасників, але і закономірно розвиває її.

Саме віртуальні освітні середовища забезпечують дистанційному груповому навчанню у мережі Інтернет ресурсний контекст для продуктивного здійснення. Можна стверджувати, що у віртуальних освітніх середовищах розкриваються потенціали дистанційного мережевого навчання, такі як вільний і перманентний доступ до інформації, що є потрібною для навчання та інтелектуального розвитку; самостійність у формуванні та здійсненні стратегії з пошуку та оволодіння бажаною інформацією; розвиток співпраці, з одного боку, між учасниками, з іншого – між учасниками та ведучим і тьюторами, розширення контактів і спілкування, зокрема, з виходом за межі віртуального простору; доступ до найсучаснішого досвіду, як вітчизняного, так і іноземного, з можливістю вчитися йому та впроваджувати у власну практику [7;8;9].

Підкреслюється значення можливостей дистанційного групового навчання для інтелектуального розвитку та особистісного зростання.

Забезпечення продуктивності такого навчання залежить не лише від наявності віртуального освітнього середовища, досвіду ведучого, змісту навчальної програми, але також і від грамотної організації навчального процесу та психологічної роботи, застосування сучасних інфокомунікативних і мультимедійних технологій. Мультисенсорний контент навчання (перш за все, відеоматеріали) та спілкування учнів з ведучим і тьюторами, а також між собою, у режимі реального часу (особливо з використанням відеозв'язку) формують умови інтернет-спілкування при груповому навчанні, що є наближеним до т.зв. традиційного спілкування, такого, що здійснюється без застосування інформаційних технологій. Розкриваються потенціали групового навчання у мережі Інтернет, що раніше, на більш ранніх рівнях технологічного розвитку діяльності у віртуальному просторі, не були досяжними, а сам навчальний процес починає активно та все більш масово формувати ресурси, що сприяють розвитку суб'єктності, побудові індивідуальних траєкторій навчання, розробці ефективних стратегій досягнення (або, при необхідності, корегування) поставлених цілей, відповідальності, комунікативної компетентності тощо [3;4;9].

Визначаючи навчально-психологічну роботу, що проводиться в умовах групи у віртуальному мережевому просторі, як активний процес соціально-психологічного навчання та здійснення психологічних змін, підкреслюється велика роль різних способів інтернет-комунікації. Для досягнення цілей навчального процесу та психологічної роботи, що здійснюються в Інтернеті в умовах групи, задіюються спеціальні навчальні модульні платформи (такі як Moodle, SWAD, Chamilo, Google Classroom тощо), інтернет-месенджери (особливо ті, що підтримають можливість відеозв'язку), платформи для вебінарів, інтернет-форуми, соціальні мережі, електронні анкети, опитувальники тощо. Серед дистанційних навчально-психологічних курсів провідними технологіями є інтернет-тренінги, вебінари, інтернет-конференції, онлайн-дискусії тощо, чинники мультимедійного контенту та

інтерактивності відіграють тут особливо важливу роль. Групове навчання у мережі Інтернет стає все більш розповсюдженим, формуються віртуальні освітні середовища, тому цілком закономірно, що приділяється все більшої уваги розвитку суб'єктності учасників навчального процесу [3;4;7;11].

Проведені дослідження виявили схожі психологічні компоненти у суб'єктності та суб'єктної активності, з одного боку, та комунікативної компетентності, з іншого [1;2;9].

Виявлена когерентність у обох психологічних феноменів вказує на факт їхнього спільного розвитку, іншими словами – розвиток комунікативної компетентності під час групового навчання у мережі Інтернет, наприклад, у форматі інтернет-тренінгу, є ресурсним контекстом для розвитку і суб'єктності. Виявлені психологічні компоненти, що перебувають в складі і суб'єктності, і комунікативної компетентності, є для них ключовими, а завдяки розвитку цих спільних компонентів відкриті можливості для взаємопов'язаного та синхронного розвитку обох психологічних феноменів, розглядаючи обидва явища як такі, що корелюють між собою (рис. 1). Аналізуються особливості зв'язку між суб'єктністю та комунікативною компетентністю, що дозволяє розробляти відповідні інтернет-тренінги більш таргетно, з націленістю на розвиток конкретних компетенцій [8;9].

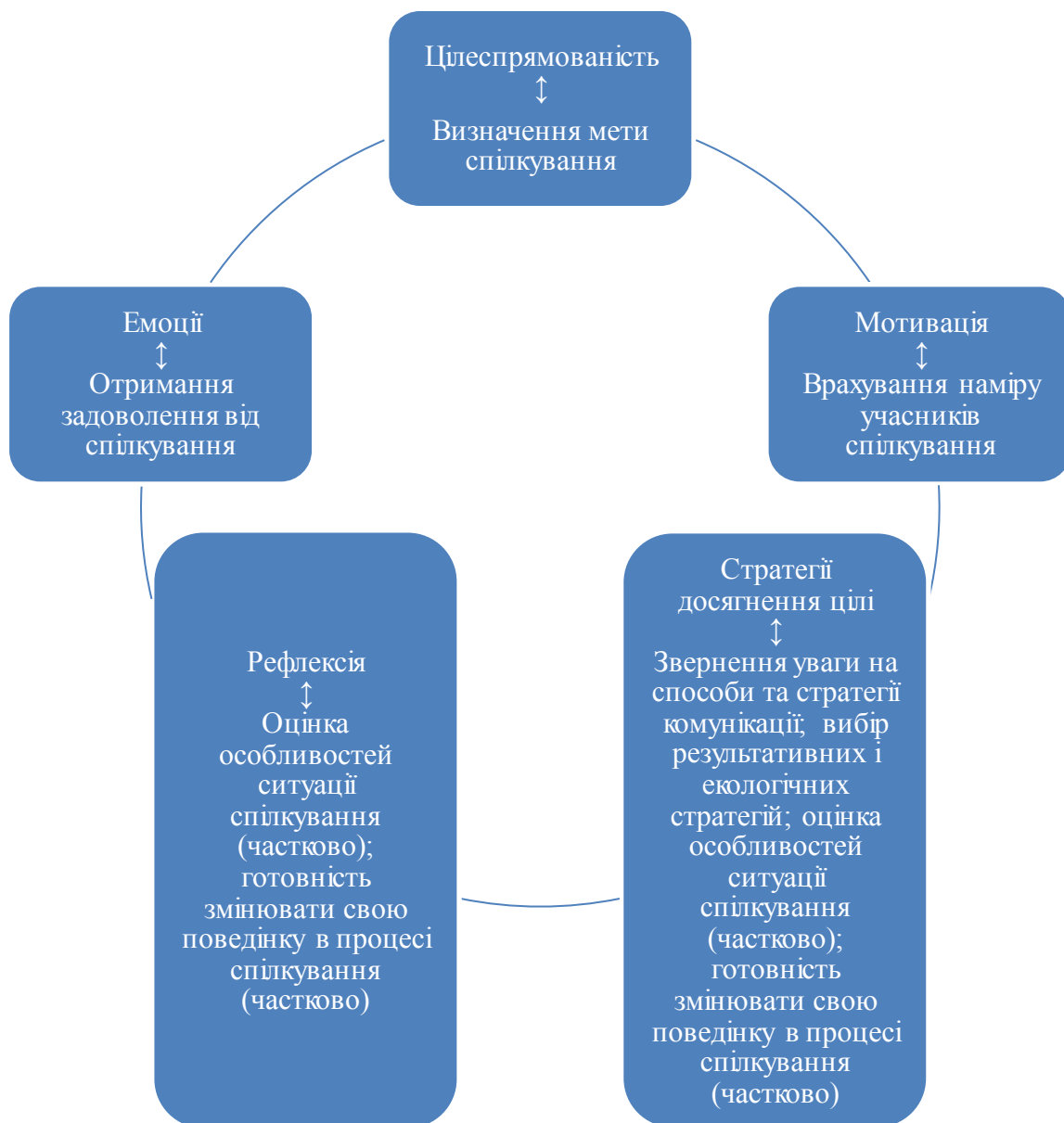

Рис. 1. Спільні компоненти суб'єктності та комунікативної компетентності, що створюють умови для когерентного розвитку обох психологічних феноменів

Групова навчально-психологічна робота, націлена на розвиток суб'єктності, представлена, зокрема, у вигляді інтернет-тренінгу з формування комунікативної компетентності, розробленому на платформі Moodle у віртуальному освітньому середовищі лабораторії сучасних

інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Інтернет-тренінг створений і впроваджений з урахуванням концептуальних позицій ефективності дистанційного навчання, розроблених командою лабораторії, досвіду автора у проведенні тренінгів, співпраці з тьюторами та адміністраторами проекту. Інтернет-тренінг з розвитку комунікативної компетентності включає в себе 20 етапів для послідовного проходження, кожен з яких має свою специфіку та відповідає певним завданням в рамках досягнення мети навчальної системи – розвитку суб'єктності та комунікативної компетентності. Етапи утворені з різнопланових завдань, що пропонується виконувати учасникам навчального процесу, містять мінілекції для ознайомлення з потрібною теоретичною інформацією, завдання з психологічного аналізу відеороликів, моделювання актуальних життєвих ситуацій, медитативні завдання для роботи з образами несвідомого, аналіз власної діяльності та мислення, діагностичні тести, контрольні тести тощо. В процесі проходження інтернет-тренінгу, переходу з етапу на етап, учасники поступово формують комунікативну компетентність – спочатку на рівні концептуального осмислення явища, потім – на рівні впровадження в практику власного життя. Для виявлення міри розвитку комунікативної компетентності застосовуються відповідні методики діагностичного спрямування [8;9].

Емпіричне дослідження ефективності розвитку суб'єктності та комунікативної компетентності засобами групового дистанційного навчання (у форматі інтернет-тренінгу) включило в себе роботу з групою учасників, які вирішили покращити свої здібності у сфері спілкування, стати більш компетентними співбесідниками, досягати у спілкуванні бажаних цілей і спілкуватися з задоволенням, виявили бажання стати більш суб'єктними індивідуумами – режисерами та ініціаторами подій у своєму житті. Учасники навчально-психологічної групової роботи залучалися до інтернет-тренінгу завдяки об'явам на сайті лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання, запрошенням через електронну пошту, в інтернет-

месенджерах, у соціальних мережах, в особистому спілкуванні тощо. Для збільшення кількості учасників дистанційного навчально-психологічного курсу використовувалися, зокрема, мотиви оптимізації спілкування в сім'ї, з людьми протилежної статі, на роботі, розкриття потенціалів ефективного досягнення цілей під час спілкування, формування власної компетентності як суб'єкта спілкування, розвитку здатностей до самопізнання, інтелектуального саморозвитку, особистісного зростання, формування компетенцій бути ініціативним, постійно вчитися [8;9].

Для уточнення психологічних змін учасників групового навчання необхідно використовувати діагностичні методики дослідження, що будуть націлені на вимірювання формування комунікативної компетентності та суб'єктності, у відповідності з розробленою моделлю когерентного розвитку обох психологічних феноменів. Серед таких методик були відібрані тест К. Томаса (інша назва – «Стратегія й тактика поведінки у конфліктній ситуації»), тест «Оцінка рівня комунікабельності» В.Ф. Ряховського, тест «Рівень конфліктності особистості» та тест комунікативних вмінь Міхельсона, поданий в адаптації Ю.З. Гільбуха. Оскільки в обох явищах присутні спільні базові психологічні компоненти, розвиток комунікативної компетентності призводить до розвитку суб'єктності [9].

Методи дослідження були представлені також теоретичним вивченням та аналізом досліджень інших авторів, присвячених розвитку суб'єктності та технологіям навчання у віртуальному просторі мережі Інтернет; контрольними тестами, розробленими у відповідності до тренінгової програми, що дозволяють перевірити рівень опрацювання знань, вмінь і навичок – як з комунікативної компетентності, так і суб'єктності; тренінгові технології (як для групової, так і індивідуальної роботи) – завдання з аналізу сюжетів відеороликів, робота з теоретичними блоками інформації, самоаналіз особливостей діяльності та мислення, моделювання різних комунікаційних контекстів, вправи на аутотренінг та інші; методи

математичної статистики, включаючи статистичний пакет для соціальних наук SPSS, електронні таблиці Excel тощо [9].

Якщо рахувати лише учасників навчально-психологічного процесу, які не лише взяли участь у проходженні дистанційного навчального курсу (інтернет-тренінгу з формування комунікативної компетентності, що створює необхідні умови для розвитку суб'єктності), але завершили весь курс навчання, кількість учасників вибірки склала 249 індивідуумів. Всі «сирі» дані оброблялися автоматично, з використанням запрограмованих процедур з боку сервера, надалі включалися у інформаційні масиви, що обчислювалися у SPSS і Excel. Дані по всіх діагностичних тестах, при порівнянні результатів учасників навчально-психологічної групової роботи за перший зріз (перед початком участі в інтернет-тренінгу) та останній зріз (по завершенню участі в інтернет-тренінгу), представлені у таблиці 1 [9].

Таблиця 1

Результати статистичного аналізу даних учасників інтернет-тренінгу за першим і другим зрізами (за всіма діагностичними тестами)

Reliability Notes

Syntax	Cases Used	<p>Statistics are based on all cases with valid data for all variables in the procedure.</p> <p>RELIABILITY</p> <p>/SCALE('ALL VARIABLES')</p> <p>ALL</p> <p>/MODEL=GUTTMAN</p> <p>/STATISTICS=CORR</p> <p>/SUMMARY=MEANS</p> <p>VARIANCE COV CORR.</p>
--------	------------	---

Scale: ALL VARIABLES

Reliability Statistics

La	1	,6
mbda		82
	2	,9
		79
	3	,9
		10
	4	,9
		20

5	,9
96	
6	.
N of Items	4

Summary Item Statistics

		Mean	Minimum	Maximum	Range	Max./Min.
Item Means	Part 1	10,275	59	092	3,633	1
	Part 2	13,779	657	900	243	8
	Both Parts	12,027	59	092	3,633	1
Item Variances	Part 1	6,847	2	573	3,450	951
	Part 2	9,632	80	808	7128	6
	Both Parts	12,046	2	808	6,685	395
Inter-Item Covariances	Part 1	1,289	89	89	000	0
	Part 2	12,755	755	755	000	0

Inter-Item Correlations	oth Parts	B ,189	7 88	1,0	15, 104	1 80	13,8	
	art 1	P ,000	1 00	1,0	1,0	,	1,00	
	art 2	P ,000	1 00	1,0	1,0	,	1,00	
	oth Parts	B ,000	1 00	1,0	1,0	,	1,00	

a. The items are: шкала співробітництва за тестом «Стратегія й тактика поведінки у конфліктній ситуації», тест «Оцінка рівня комунікабельності» В.Ф. Ряховського.

b. The items are: дисперсія за тестом «Рівень конфліктності особистості», дисперсія за шкалою впевненої поведінки за тестом комунікативних вмінь Міхельсона (в адаптації Ю.З. Гільбуха).

В результаті проходження учасниками навчально-психологічного процесу інтернет-тренінгу з формування комунікативної компетентності та суб'єктності, отримані дані були піддані математичній обробці та психологічному аналізу. Виявлені певні значимі зміни серед учасників у порівнянні даних між першим (до участі в інтернет-тренінгу) та другим (після участі в інтернет-тренінгу) зрізами дослідження, що вказують на формування комунікативної компетентності, зменшення агресивних і залежних стратегій спілкування, активізацію тенденції до співпраці з іншими людьми, цілеспрямованість, відповідальність, ініціативність. Також відзначена оптимізація низької комунікативності та гіперкомунікативності у деяких учасників. Отримані результати демонструють продуктивність групової навчально-психологічної роботи, що здійснюється у віртуальному освітньому просторі, для досягнення бажаних, заданих навчальною

системою цілей – розвитку комунікативної компетентності та суб'єктності. Відзначається важлива роль мультимедійних та інтерактивних технологій в організації тренінгової програми, а також значення індивідуального підходу ведучого та тьюторів до учасників, які його потребували (задавали питання щодо особливостей власного інтелектуального розвитку, стикалися зі складнощами в опрацюванні навчального матеріалу тощо) [7;8;9].

На основі отриманих результатів навчально-психологічної роботи під час здійснення групового дистанційного навчання у мережі Інтернет, можна зробити висновок про те, що останнє є технологією, яка здатна не тільки формувати комунікативну компетентність, але і, спільно з нею, враховуючи когерентність розвитку обох психологічних феноменів, розвивати суб'єктність. Для досягнення зазначених результатів слід опиратися, зокрема, на концепцію ефективного навчання та інтелектуального розвитку у мережевому просторі, розроблену в лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, власний досвід проведення тренінгів, чіткі алгоритми досягнення цілі навчальної системи, наявність ясних і зрозумілих критеріїв визначення ступеню досягнення учасниками цілі навчальної системи, застосування сучасних інфокомунікативних, інтерактивних і мультимедійних технологій, гнучку програмну платформу для побудови навчального курсу, оперативне реагування ведучого та тьюторів на повідомлення від учасників, функціональний віртуальний освітній простір та ін. Групова навчально-психологічна робота, що здійснюється у мережі Інтернет, має суттєвий як навчальний, так і розвивальний, і психопрофілактичний потенціали, органічно поєднуючи психологічні зміни, опрацювання нових компетенцій та інтелектуальний розвиток [2;5;9].

Важливу роль в ефективності навчально-психологічної роботи у груповому форматі відіграє особиста вмотивованість кожного учасника у досягненні цілей навчальної системи, у досягненні власних цілей та в інтеграції перших і других. Для підвищення вмотивованості учасників та

усвідомлення ними системних зв'язків між цілями використовуються керування розвитком групової динаміки, текстові блоки навчального матеріалу (мінілекції), спеціальні практичні завдання в рамках інтернет-тренінгу та спілкування з ведучим і тьюторами. Завдяки цим чинникам не тільки активізуються процеси розвитку суб'єктності та комунікативної компетентності, але і формується більш системне мислення, що дозволяє досягнути як ситуативні, так і більш стратегічні (життєві) цілі у їх комплексному взаємозв'язку, або ж як логічні рівні організації діяльності, де більш тактичні та контекстуально обумовлені «вкладені» у більш значущі та глобальні.

Було з'ясовано, що в результаті участі у груповій дистанційній навчальній роботі показники комунікативної компетентності та суб'єктності, як когерентних психологічних феноменів, підвищилися у більшості учасників. Так, значно частіше стала використовуватися комунікативна стратегія співробітництва, зросли здатності ставити цілі та досягати їх (самостійно та з іншими людьми), бути свідомим відповідальним суб'єктом власної діяльності, тоді як стратегія залежної поведінки, навпаки, стала менш розповсюдженою; крім того, оптимізувалися показники комунікабельності. Аргументованим є висновок про те, що засоби дистанційної групової роботи створили необхідні умови для досягнення цілі навчальної системи – розвитку суб'єктності та комунікативної компетентності, причому одну з ключових ролей в цьому відіграли сучасні мультимедійні та інфокомунікативні технології, що здійснюються у мережі Інтернет [9].

Таким чином, групова навчальна та навчально-психологічна робота, що проводиться дистанційно у віртуальному освітньому середовищі мережі Інтернет, зокрема, у форматі інтернет-тренінгів на електронній платформі керування навчанням Moodle, має потенціали до розвитку суб'єктності та комунікативної компетентності. Такий формат групової роботи може вважатися перспективним і має ряд переваг, таких як гнучкість,

підлаштовуваність до різних контекстів застосування, масштабованість до різних обсягів вибірок учасників, продуктивність у віртуальному освітньому просторі, економічна доступність та ін. Прогрес інформаційного суспільства, все більш масове використання інформаційних технологій для навчання і освіти, що має на меті опрацювання нових компетенцій та інтелектуальний розвиток протягом всього життя, створює благоприємний і продуктивний контекст для розвитку засобів групового дистанційного навчання у мережі Інтернет. Очікується, що у зв'язку з вдосконаленням інформаційних технологій та їх подальшою інтеграцією зі сферами навчання, освіти і практичної психології, як актуальність, так і ефективність навчальної та навчально-психологічної групової роботи, що здійснюється дистанційно у віртуальному середовищі, будуть лише зростати [3;4;9].

До перспективних напрямків досліджень застосування дистанційного групового навчання або навчально-психологічної роботи, зокрема у форматі інтернет-тренінгів для розвитку суб'єктності, слід віднести, по-перше, виявлення можливостей групової динаміки, заснованої на застосуванні найсучасніших інфокомунікативних, мультимедійних та інтерактивних технологій, під час навчальних, психологічних і навчально-психологічних занять і курсів, що здійснюються у мережевому просторі; по-друге, вплив контексту віртуального освітнього простору на процес і результати навчання; по-третє, кореляції використання дистанційної навчальної групової роботи з тих або інших спрямувань з розвитком суб'єктності; по-четверте, розробку індивідуальних і групових освітніх просторів, побудованих штучним інтелектом з урахуванням персональних і групових патернів продуктивного навчання тощо [9].

Список літератури

1. Мещеряков Д.С. Сучасні тенденції дослідження суб'єктності. *Технології розвитку інтелекту*. 2017. Т. 2., 6 (17).

2. Мещеряков Д.С. Психологічні особливості суб'єктної активності у соціальних мережах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2018. Херсон: Гельветика, 4, 117-122.
3. Назар М.М. Інтернет-навчання як базова властивість інформаційного суспільства. *Теорія і практика сучасної психології: зб. наук. пр.* Запоріжжя: Класич. приват. ун-т., 2019. Т. 2, № 1. С. 83-87.
4. Назар М.М. Компоненти продуктивного дистанційного навчального курсу. *New computer technology*. Кривий Ріг: Видавничий центр Криворізького нац. ун-ту. 2019. Vol. 17. URL: <https://ccjournals.eu/ojs/index.php/nocote/article/view/954/985> (дата звернення: 21.08.2019).
5. Назар М.М. Розвиток комунікативної компетентності засобами інтернет-тренінгів. *Технології розвитку інтелекту*. 2017. Т. 2, № 5.
6. Слободчиков В.И. Развитие субъективной реальности в онтогенезе : автореф. докт. дис. Москва. 1994.
7. Дистанційне навчання: психологічні засади: монографія / Смульсон М.Л. та ін. Кіровоград: Імекс-ЛТД. 2012. 240 с.
8. Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі: монографія / Смульсон М.Л. та ін. Київ: Педагогічна думка. 2015. 221 с.
9. Розвиток суб'єктної активності дорослих у віртуальному просторі: монографія / Смульсон М.Л. та ін. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2018. 180 с.
10. Сокольская М.В. Субъектная активность как условие личностного здоровья. *Известия Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена: Общественные и гуманитарные науки (философия, языкознание, литературоведение, культурология, экономика, право, история, социология, педагогика, психология): Научный журнал*. СПб. 2008. № 11 (62). С. 293-304.

11. Шувалова Н.Ю. Общение со сверстниками в обучении ребенка работе на компьютере. *Новые инфокоммуникационные технологии в социально-гуманитарных науках и образовании: современное состояние, проблемы, перспективы развития : междунар. интернет-конф., 15 янв. – 29 марта 2002 г. : материалы конф.* Москва: Ин-т «Откр. об-во» : Логос. 2003.

References transliterated

1. Meshherjakov D.S. Suchasni tendencii' doslidzhennja sub'jektivnosti. *Tehnologii' rozvytku intelektu.* 2017. T. 2., 6 (17).
2. Meshherjakov D.S. Psychologichni osoblyvosti sub'jektivnoi' aktyvnosti u social'nyh merezhah. *Naukovyj visnyk Hersons'kogo derzhavnogo universytetu. Serija: Psychologichni nauky.* 2018. Herson: Gel'vetyka, 4, 117-122.
3. Nazar M.M. Internet-navchannja jak bazova vlastyvist' informacijnogo suspil'stva. *Teorija i praktyka suchasnoi' psihologii': zb. nauk. pr. Zaporizhzhja: Klasych. pryvat. un-t.,* 2019. T. 2, № 1. S. 83-87.
4. Nazar M.M. Komponenty produktyvnogo dystancijnogo navchal'nogo kursu. *New computer technology.* Kryvyj Rig: Vydavnychyj centr Kryvoriz'kogo nac. un-tu. 2019. Vol. 17. URL: <https://ccjournals.eu/ojs/index.php/nocote/article/view/954/985> (data zvernennja: 21.08.2019).
5. Nazar M.M. Rozvytok komunikatyvnoi' kompetentnosti zasobamy internet-treningiv. *Tehnologii' rozvytku intelektu.* 2017. T. 2, № 5.
6. Slobodchikov V.I. *Razvitie subjektivnoj real'nosti v ontogeneze : avtoref. dokt. dis.* Moskva. 1994.
7. *Dystancijne navchannja: psihologichni zasady: monografija / Smul'son M.L. ta in.* Kirovograd: Imeks-LTD. 2012. 240 s.
8. *Intelektual'nyj rozvytok doroslyh u virtual'nomu osvitu: monografija / Smul'son M.L. ta in.* Kyi'v: Pedagogichna dumka. 2015. 221 s.

9. Rozvytok sub'jektnoi' aktyvnosti doroslyh u virtual'nomu prostori: monografija / Smul'son M.L. ta in. Kyi'v: Instytut psihologii' imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraï'ny. 2018. 180 s.

10. Sokol'skaja M.V. Subjektnaja aktivnost' kak uslovie lichnostnogo zdorov'ja. Izvestija Rossijskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta imeni A.I. Gercena: Obshhestvennye i gumanitarnye nauki (filosofija, jazykoznanie, literaturovedenie, kul'turologija, jekonomika, pravo, istorija, sociologija, pedagogika, psihologija): Nauchnyj zhurnal. SPb. 2008. № 11 (62). S. 293-304.

11. Shuvalova N.Ju. Obshhenie so sverstnikami v obuchenii rebenka rabote na komp'jutere. Novye infokommunikacionnye tehnologii v social'no-gumanitarnyh naukah i obrazovanii: sovremennoe sostojanie, problemy, perspektivy razvitija : mezhdunar. internet-konf., 15 janv. – 29 marta 2002 g. : materialy konf. Moskva: In-t «Otkr. ob-vo» : Logos. 2003.